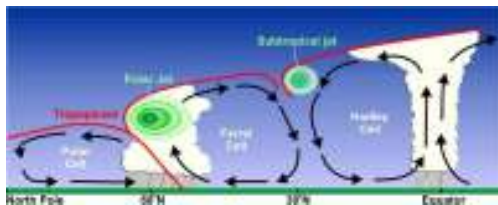
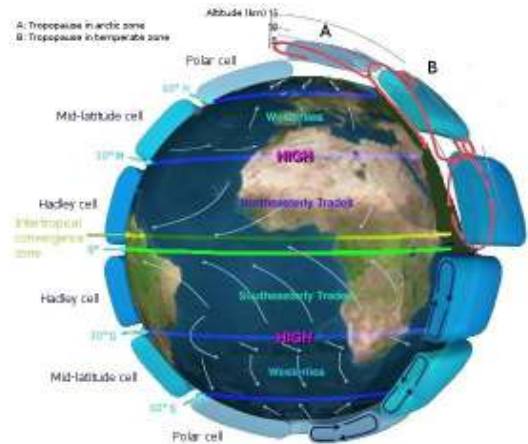

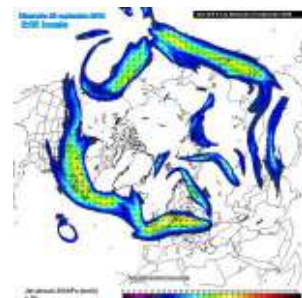
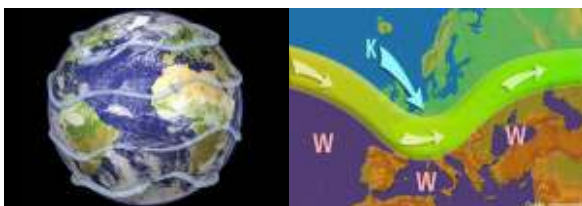

Wat gaan we doen?

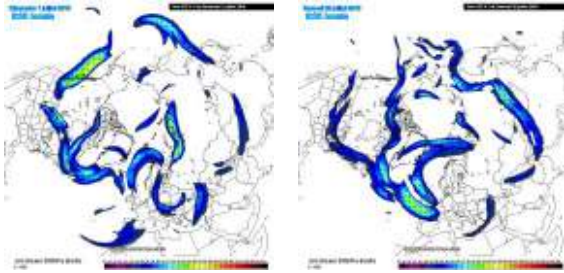
1. Het weersysteem en de trends in de klimaatverandering
2. Het watersysteem in Noord-Holland
3. Pauze
4. De effecten van klimaatverandering op watersysteem en waterveiligheid
5. De aanpak van het waterschap
  1. Mitigatie
  2. Preventie (KEP)
6. Uitdagingen voor het waterbeheer in de komende eeuw

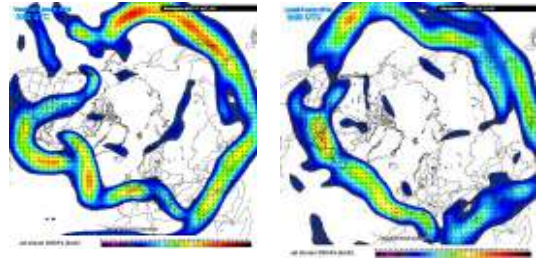
Straalstroom sept 2018

Straalstroom in de zomer

Straalstroom in de winter

De vraag is kan de verzwakking van de polaire straalstroom op termijn ook in Europa voor extreme koude gaan zorgen?

Warm zeewater leidt tot extreme neerslag

Noordkorea juli 2012

Sandy 2012

India 2018

La Plata Brazilië 2013

Engeland 2014

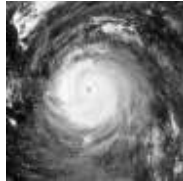
en zware orkanen

Orkaan Florence 2018

Orkaan Harvey 2017

Orkaan Irma 2017

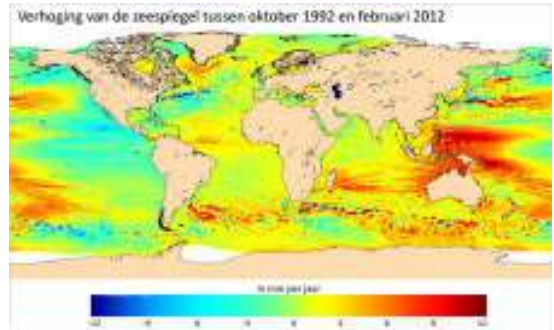
Orkaan Maria 2017

Orkaan Ophelia 2017

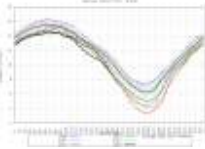
Verhoging zeespiegel als gevolg van temperatuur van het zeewater

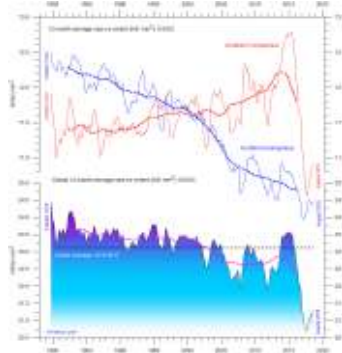
Ijsbedekking Noordpool in 2012 historisch laag

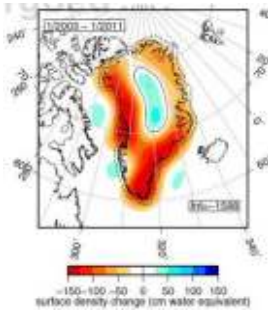
Kantelpunt:
De Noordpool

Ijsbedekking op wereldschaal

De Groenlandse IJskap

De zeevatertemperatuur heeft heel veel effecten op het weer. Wordt dit een steeds belangrijkere factor in de nabije toekomst?

Trends in klimaatverandering die voor het waterbeheer cruciaal zijn

- De zeespiegel stijgt; de bodem daalt
- Minder stormen, maar de wind trekt aan
- Meer en heftigere regenbuien
- De gemiddelde jaartemperatuur stijgt
- Het groeiseizoen wordt langer

De klimaatverandering gaat door

De KNMI 2014 scenario's:

- Neerslagextremen nemen toe
- Grotere opwarming in de winter
- Warme extremen in de zomer waarschijnlijker
- Zeespiegel stijgt sneller dan verwacht
- De bodem blijft dalen

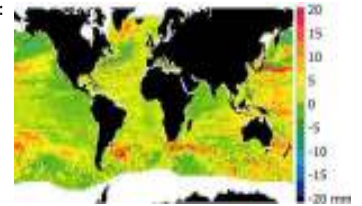
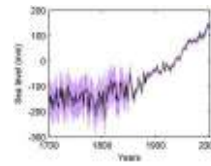

Klimaatscenario's KNMI 2014

De huidige veranderingen: Zeespiegelstijging

- De zeespiegel stijgt gemiddeld 1 tot 2 mm per jaar: de laatste 20 jaar 3 mm per jaar in de Noordzee
- Niet overal even snel:

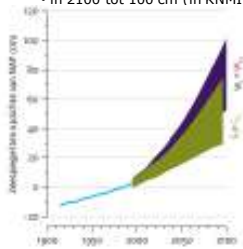
Veiligheid: Zeespiegelstijging en stormen

Dalende trend in het storm aanbod zet niet door

De sterkte van de zware stormen neemt licht toe

Zeespiegelstijging (KNMI scenario's 2006):

- in 2050 tussen de 15 en 40 cm
- in 2085 tussen de 25 en 80 cm
- in 2100 tot 100 cm (in KNMI '06 85 cm)

Zeespiegel voor de Nederlands kust

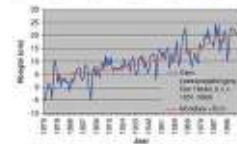

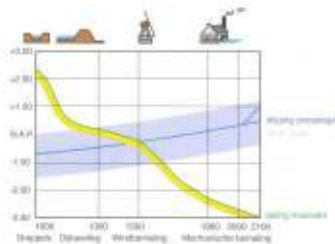
Figure 2-5. Gemiddelde zeespiegelstijging in Den Helder (data 1901-2002) en de gemiddelde zeespiegelstijging (naal berekend met Church & White (2006) berekening van 0.6 tot 0.9 mm/jaar).

"De Schaar": Bodemdaling en zeespiegelstijging

Zeespiegelstijging:
1900-2000: 20 cm
2000-2100: 18 - 59 (100) cm

Bodemdaling:
1900-2000: 10 - 100cm
2000-2100: 47 - 71 cm

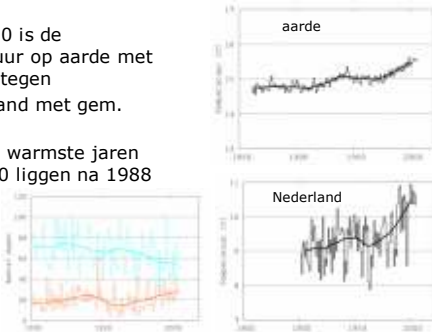
Zeespiegelstijging + bodemdaling
2000-2100: 65 - 130 (171) cm

Huidige veranderingen: Temperatuur

- Sinds 1900 is de temperatuur op aarde met 0,8°C gestegen
- In Nederland met gem. 1,2°C
- De top 10 warmste jaren sinds 1900 liggen na 1988

Afname van het aantal vorstdagen
Toename van het aantal zomerse dagen > 25°C

Nederland krijgt Franse trekjes

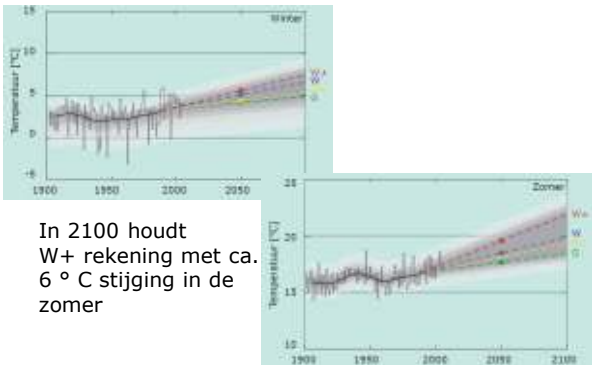

Jaargemiddelde in Nederland in 2006 en 2007 was gelijk aan gemiddelde (1961-1990) van de temperatuur in Frankrijk

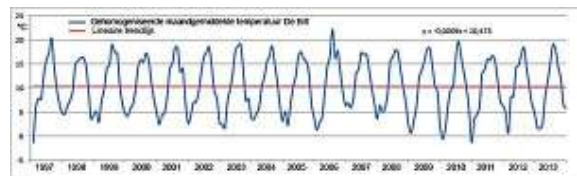
(bron KNMI)

Stijging van de gemiddelde temperatuur

In 2100 houdt W+ rekening met ca. 6 ° C stijging in de zomer

Maar in de Bilt wordt het al een tijdje niet warmer

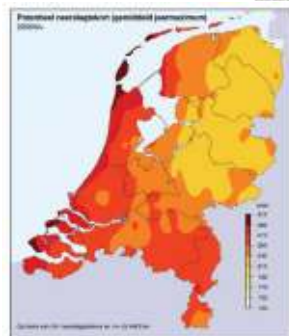

Neerslag tekorten en wateraanvoer in W+

Neerslagtekorten:

In droge zomers heeft het westen van Nederland, vooral de noordwestkant het grootste neerslag tekort.

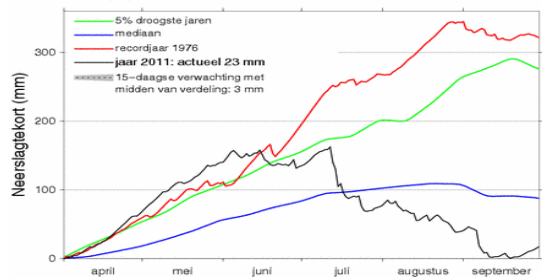
Water aanvoer:

- Rijnaanvoer in de zomer daalt van 1700 m3/s naar 700 m3/s.
- Verdamping neemt met 3 á 15 % toe.

Het droge voorjaar van 2011

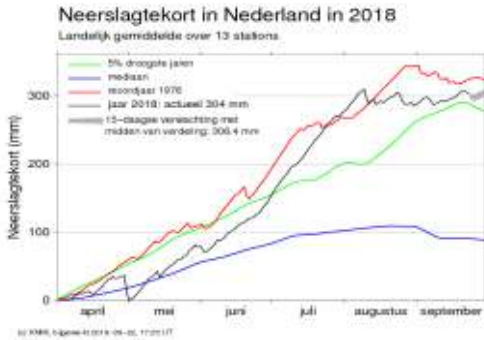

Neerslagtekort in Nederland in 2011 Landelijk gemiddelde over 13 stations

(c) KNMI, bijgewerkt 2011-10-03, 12:02 uur lokale tijd

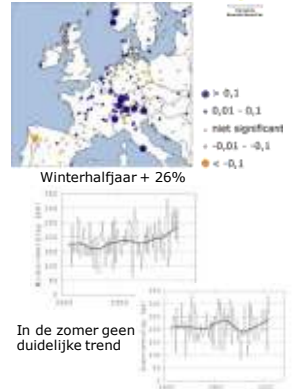
De droge zomer van 2018

Veranderingen: Neerslag

- In de afgelopen 50 jaar is de hevigheid van extreme neerslag toegenomen
- In Nederland is de jaarlijkse neerslag in de afgelopen 100 jaar met 18% gestegen
- In winter +26%, in de herfst +26%, in de lente +21%, in de zomer +3%

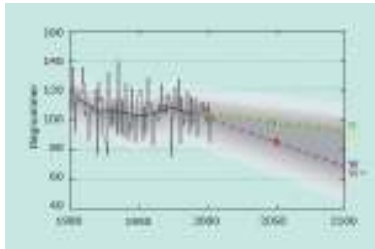

Een steeds langer groeiseizoen

Het groeiseizoen start steeds vroeger (6-19 dagen eerder dan in 1990)

- Toename:
- waterplanten groei
  - baggeraanwas
  - botulisme
  - algengroei (blauwalgen)
  - verzilting

Een steeds langer groeiseizoen

De natuur verandert:

De conclusies van het KNMI'14

- De KNMI scenario's uit 2006 beschrijven nog steeds de meest waarschijnlijke veranderingen
- De hogere temperatuurveranderingen in het W en W+ scenario zijn waarschijnlijker
- Toename van zware buien in de zomer is sterker
- In de kuststrook grotere verschillen tussen droogte en extreme neerslag
- Geen aanwijzing voor meer of sterkere winden uit het noorden
- Bijstelling van voorspelde zeespiegelstijging door meenemen van de smeltende ijskappen lijkt niet nodig (maar daar komen ze nu van terug)

De oorzaken

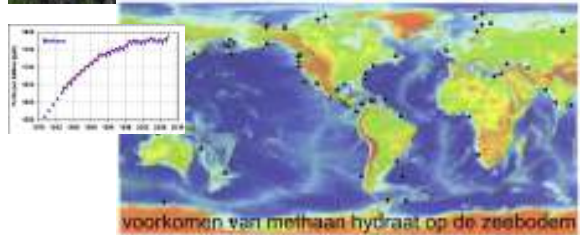
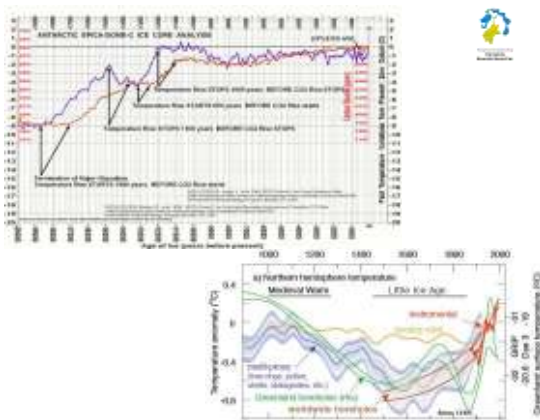
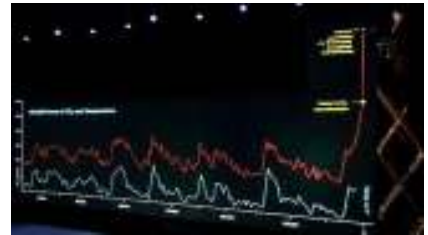
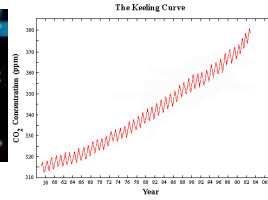
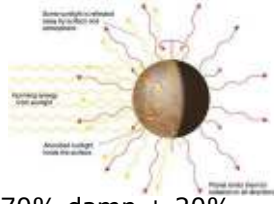
CO₂
De zon
De onstandvastigheid van de aarde

Broeikasgassen

Aandeel in de opwarming van de aarde:

- Methaan 0,1%
- CO2 10%
- Waterdamp 90% (70% damp + 20% wolken)

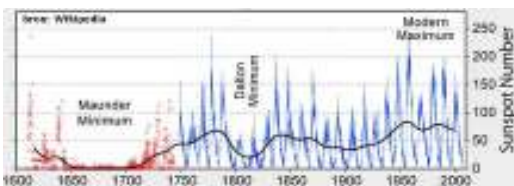

Belangrijke klimaatfactor middellange termijn:

De zon:

- 11-jarige zonnevlekcyclus

De zon

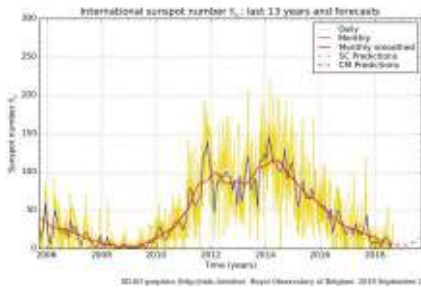

Zon over tien jaar in winterslaap

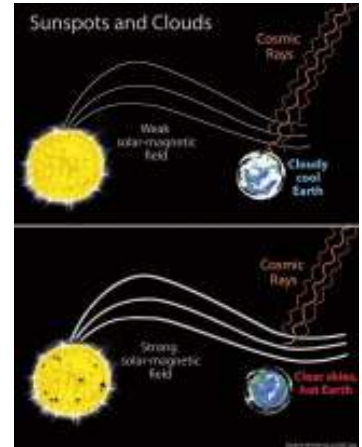
Stralingsnemen halveren, magnetische activiteit van de zon neemt af

15 Juni 2011

Er is op dit moment een minimum in het aantal zonnevlekken

De Zon

Hoe belangrijk is de rol en het aandeel van de zon bij de klimaatverandering?

Sterke röntgenstraling komt uit het centrum van de melkweg

Belangrijke klimaatfactor lange termijn

De Milankovich cycli

- Excentriciteit (periodiciteit 100.000 en 413.000 jaar)
- Obliquiteit (periodiciteit 41.000 jaar)
- Precessie (periodiciteit 26.000 jaar)

Verklaring voor de ijstijden

Kan Milankovich iets zeggen over de nabijheid van een volgende ijstijd? Of stelt onze CO2 productie die wellicht uit?

Hoe werkt het watersysteem en de waterveiligheid in Noord-Holland

De Waterkeringen in Noord-Holland

Waterkeringen Noorderkwartier

Primaire keringen:
 Zandige kust
 Waddenkust
 IJsselmeer/Markermeer

Regionale keringen:
 Diepe droogmakerijen
 Inpolderingen noordkop
 Westfrieze omringdijk
 Voormalige zeekeringen

Het noorderkwartier is gecompartmenteerd

Het Watersysteem in Noord-Holland

Het Watersysteem in Noord-Holland

Assets van de waterbeheerder

- 1.827 km waterkering
- 20.000 km sloot
- 4.450 stuwen
- 30 sluizen
- 2.050 gemalen:
  - 364 polder- en boezemgemalen
  - 1.686 overige gemalen
- 15 rioolwaterzuiveringen
- 1.995 peilgebieden
- 1.500 km wegen

- 1.2 miljoen inwoners
- 480.000 gezinnen
- oppervlakte 196.400 ha
- 90% onder NAP
- Uitgaven:
  - exploitatie € 206,4 mln.
  - investeringen € 97,6 mln.

Schermerboezem:
 - oppervlakte: 78.000 ha
 - pompcapaciteit: 5000 m³ / min

VRNK boezem
 - oppervlakte: 11.000 ha
 - pompcapaciteit: 1150 m³ / min

Amstelmeerboezem
 - oppervlakte: 13.000 ha
 - spuicapaciteit: 42 m³ / min

Boezem en poldersysteem in Noord-Holland

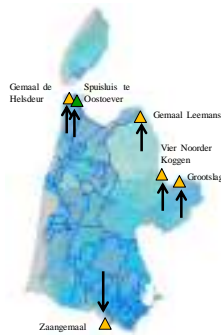

Waterafvoer in miljoenen m3/jaar

	2011	2012
Waddenzee	646	720
IJsselmeer	170	212
Markermeer	61	72
Noordzeekanaal	200	297
Totaal:	1077	1301

Gemalen naar Waddenzee en Noordzeekanaal zijn klimaat bestendig

Gemalen naar IJsselmeer vragen aanpassing wanneer het peil extra wordt opgezet

Boezem en poldersysteem in Noord-Holland

Wateraanvoer in miljoenen m3/jaar

	2011	2012
Waddenzee	(11)	(16)
IJsselmeer	24	19
Markermeer	101	82
Noordzeekanaal	5	5
Totaal (zonder wadden)	130	106

Markermeer is de belangrijkste aanvoerroute voor Noorderkwartier

Het sloten en kanalsysteem in de omgeving van Alkmaar

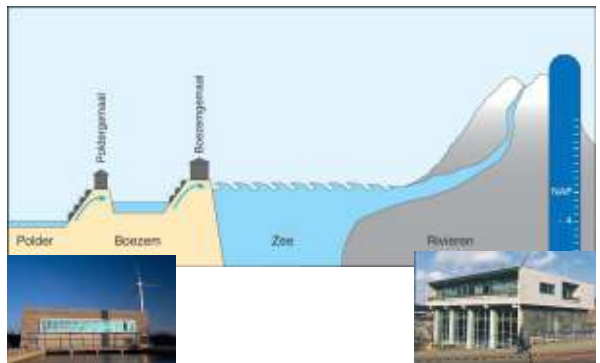
Het sloten en kanalsysteem in de omgeving van Alkmaar

Het sloten en kanalsysteem in de omgeving van Alkmaar

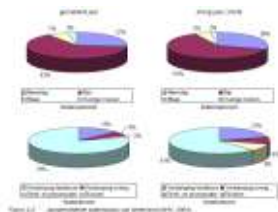
De waterbehoefte van het boezem poldersysteem

De Waterbalans van Nederland

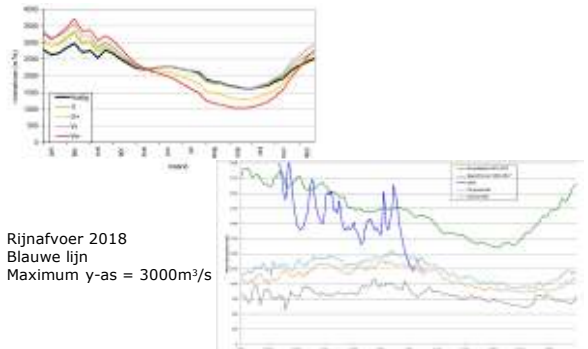

- Ca. 3000 mm per jaar (in 1976 40% minder)
- Rijnaanvoer = 60%
- Neerslag = 30%
- Overige rivieren = 10%
- Afvoer naar zee = 60-80%
- Verdamping = 20-30%
- Watergebruik = < 10%
- In een droog jaar is het verbruik 3x zo hoog maar nog steeds < 10%

Gemiddelde Rijnaanvoer bij KNMI '06 scenario's

(uit: Klimaat-effectschetsboek Noord-Holland 2008)

Rijnaanvoer 2018
Blauwe lijn
Maximum y-as = 3000m³/s

Hoofdkranen van Nederland

- Driel stuurt meer over IJssel > IJsselmeer en Waal, minder over Nederrijn
- Afsluitdijk bewaart water in buffer IJsselmeer en spuit overtollig water naar zee.
- Haringvlietluis stuurt Waal- en Maaswater door Nieuwe Waterweg en voorkomt verzilting Nieuwe Maas/Hollandsche IJssel

Huidig voorzieningen-gebied IJsselmeer

- Hoofdpijnen:
Totale behoefte bij droogte ca. 350m³/s
 Waarvan:
 • Ca. 150 m³/s voor IJsselmeer/Markermeer
 • Ca. 200 m³/s voor N-Holland, Midden-Nederland en NO-Nederland
- Ter vergelijking:
 • In 2003 afvoer IJssel onder de 200 m³/s
- Conclusie:
 IJsselmeer teert in op z'n buffer bij langdurige droogte.

Waterbehoefte IJsselmeergebied

- 150 m³/s voor IJsselmeer en Markermeer
- 200 m³/s voor functies

Indicatieve cijfers:

- Verdamping droog jaar = aanvoer IJssel
- Alle inlaten maximaal open (zonder West Nederland):
  - IJsselmeer zakt 10 cm in 7 dagen
  - IJssel- én Markermeer zakt 10 cm in 10 dagen
- Zomerpeil op: -20 cm NAP
- Inlaatdrempel op -50 cm NAP

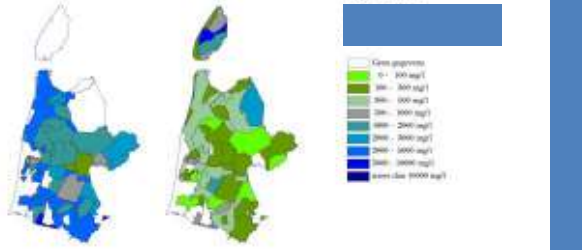
Waterbehoefte Hollands Noorderkwartier

- Doorspoelen: 16.5 m³/s (43%)
WATERAANVOER IN DE RIJN
kan in W+ dalen tot 1000 m³/s
- Peilbeheer: 13.0 m³/s (34%)
- Beregening: 4.5 m³/s (12%)
AANVOER OVER DE IJSSSEL IS DAN:
Ca. 100 m³/s
- Drinkwater: 4.0 m³/s (11%)
- Totaal: 38.0 m³/s

Waterbehoefte Hollands Noorderkwartier

1930: Zoutgehalte: 1000 – 5000 mg/l
 2007: Zoutgehalte: 100 – 500 mg/l
 Toekomst: Zoutgehalte: 100 – 300 mg/l of 700-1500 mg/l

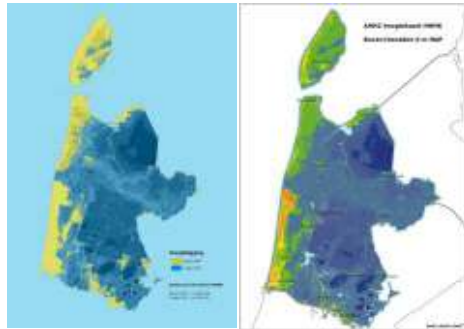
Pauze?

De effecten van klimaatverandering

- **Waterveiligheid**
  - 50% van Noorderkwartier ligt onder zeeniveau
  - Nieuwe normen
  - Nieuw toetsingsinstrumentarium
- **Wateroverlast**
  - Sterke toename van het verhard oppervlak
  - Afname van het percentage open water
- **Waterkort/droogte**
  - Voorraad in het IJsselmeer/markmeer
  - Toenemende verzilting
  - Kwetsbare veengebieden
- **Waterkwaliteit/volksgezondheid**
  - Toename blauwalgenbloei
  - Toename botulisme
  - Inname drinkwater onder druk
- **Waterzuivering**
  - Regenwater beter scheiden
  - Medicijnresten en hormonen uit het afvalwater
  - Effluent geschikt voor hergebruik in tijden van droogte
- **Crisisbeheersing**
  - 24/7
  - Hogere eisen
  - Meer samenwerking met de veiligheidsregio

Overstromingsgevaar?

- Noodzaak
- Urgentie

Nieuwe normen per 1 januari 2017

Basaal beschermingsniveau

De kans dat een individu overlijdt als gevolg van een overstroming mag niet groter zijn dan 1 op 100.000 per jaar.

Extra bescherming

Als er bij een overstroming sprake is van grote maatschappelijke verstoring, zoals bij veel slachtoffers en grote economische schade, dan wordt het gebied extra beschermd.

Voorbeelden van extra bescherming

- Veel slachtoffers: Alkmaarstrand
- Grote economische schade: Groenendijk (Wageningen)
- Gevoeligheden in Groeninge
- Kernstrategie: Betsade

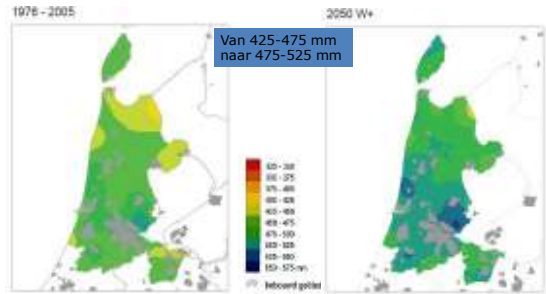

Nieuwe normen HHNK

Wateroverlast:

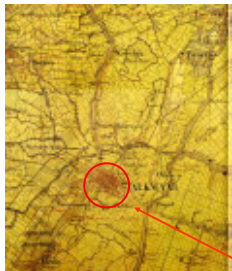
Gemiddelde neerslag per winterhalfjaar
(uit: *Klimaat-effectschetsboek Noord-Holland 2008*)

Percentage open water is sterk teruggelopen

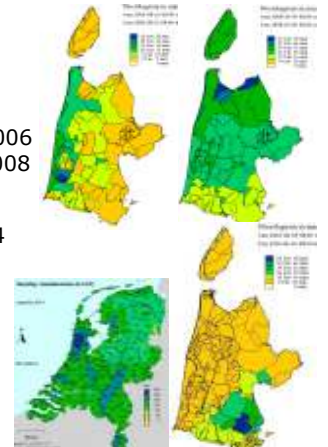

Water langzaam ingesnoerd

Clusterbuien

- Egmond a.Zee, aug. 2006
- Hippolytushoef, okt. 2008
- Purmerend, juni 2010
- IJmond / Zaanstreek / Waterland, zomer 2014

Droogte, onderschat risico

Maximaal neerslagtekort per jaar

1981 – 2010

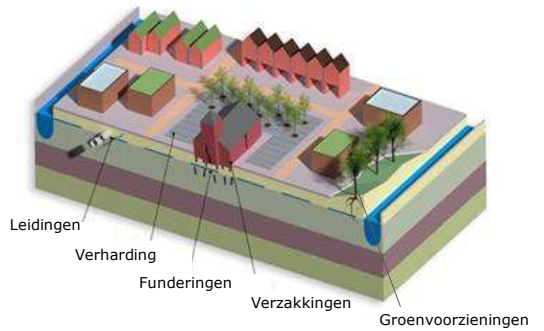
W+ scenario 2050

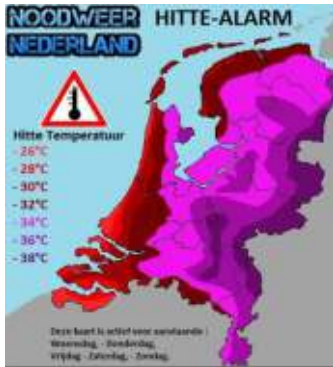
Tekort in mm

Schade door droogte aan .....

Hittestress!

Verziltig

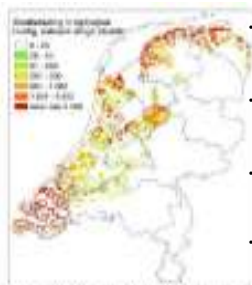
De randen van het noorderkwartier worden zout in droge zomers

Meer doorspoelen met Markermeerwater?

Of aanpassen aan hogere zoutgehalten

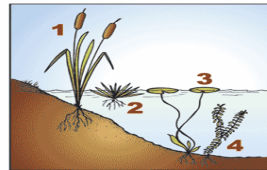
Zoutbelasting in een extreem droog jaar

- Kwel aan de westkant het hoogst
- Zeespiegelstijging is kwel verhoging
- In de noordkop de meeste opbrengstderiving in droge jaren
- Op sommige plaatsen komt kwel uit oude zoutlagen in de bodem

Figuur 2-30 - Zoutbelasting in de huidige situatie voor het extreme droge jaar

Klimaatbestendige Waterkwaliteit?

De aanpak van de klimaatproblemen

Verandering van de samenleving

- Samenleving wordt netwerksamenleving
- Uitwisselen van informatie steeds sneller
- Toegang tot steeds meer gegevens
- Beleidsrealisatie van overheid steeds moeilijker met de bestaande methoden
  - Door:
    - Grote aantal partijen dat betrokken is
    - Veel uiteenlopende waarden, visies en belangen
    - Fragmentatie van macht en verantwoordelijkheid

Hierarchie versus netwerk

Netwerksamenleving en netwerkingsturing

Klassieke overheid

- gezag
- regelgeving
- financieel
- organisatie
- Kennis
- zorgen voor

Netwerksamenleving en netwerkingsturing

Klassieke overheid

- gezag
- regelgeving
- financieel
- organisatie
- kennis
- zorgen voor

Moderne overheid

- engagement en aanwezigheid
- samenwerken en participatie
- onderhandelen
- beeldvorming
- overtuigen en verantwoorden
- voorwaardenscheppend

Wat doet het hoogheemraadschap met deze informatie?

- Veiligheid van het gebied tegen overstromingen op orde brengen (HWBP).; voldoen aan de huidige normen voor veiligheid
- Het watersysteem robuuster maken tegen wateroverlast (Programma wateropgave en Verbetering Boezemkades) (WB21)
- Scenario's verkennen over droogte en verdroging en de effecten op de waterkwaliteit en waterbehoefte
- Ontwikkeling van gezamenlijke visie op de klimaatbestendigheid van het gebied

Een Deltavisie voor het Noorderkwartier

- Een samenhangende visie op water, veiligheid en klimaat-ontwikkeling
- Een "klimaatcontract" met de samenleving
- Gemaakt in samenspel met onze omgeving
- Met de risicobenadering als centraal vertrekpunt
(Risiko = kans x gevolg)

Een visie op de drie thema's

- Waterveiligheid
- Wateroverlastbestrijding
- Voldoende schoon zoet water

Visie op waterveiligheid

Wonen onder zeeniveau is minder logisch dan je denkt:

- Creëer veiligheidsbewustzijn in het gebied
- Open de dialoog over de gevolgen
- Werk aan de preventie

Verhoogde inzet op laag 2 en 3 (vanuit adviesrol)

Veiligheid in drie lagen:

1. Preventie = dijkverbetering → heeft hoogste prioriteit
2. Klimaatbestendige ruimtelijke inrichting
3. Rampenbeheersing

Met multifunctionele dijken als uitdaging (en niet als belemmering)

Visie op de wateroverlastbestrijding

Wateroverlast is wel schadelijk, maar niet levensbedreigend

- Ontwikkelen van een basisniveau voor de preventie (intrinsieke robuustheid, afronding huidige programma wateropgave)
- Bij verdere ontwikkeling klimaat niet steeds nieuwe rondes met preventieve maatregelen
- Vergroten en verbeteren van de flexibele besturing van het totale systeem (boezem en polders)
- Inzetten op gevolgbeperking als kosteneffectief waterbeheer in de toekomst. We ontwikkelen dit samen met het gebied
- Als er schade ontstaat, is dat in gebieden die tegen een stootje kunnen; we spreken daarover een schaderegeling af met het gebied

Visie op voldoende schoon zoet water

- Zoet water wordt kostbaar en minder vanzelfsprekend
- We zorgen voor een duurzame en eerlijke verdeling op een basaal niveau en met de huidige infrastructuur

Trias Aquatica (in analogie met de Trias Energetica):

1. Zuinig met schoon zoet water!
2. Inzetten en ontwikkelen van "nieuwe" zoetwaterbronnen
3. Veiligstellen van de klassieke zoetwaterbron

Aanpak klimaatproblemen

Mittigatie

Primaire keringen HWBP 2

- Ruim 100 kilometer primaire kering
- Totale raming circa € 1 miljard

Vervolg HWBP

- 96 km primaire kering
- 48 kunstwerken / objecten
- Totale raming circa € 785 mln

Regionale keringen

- Van ons; door ons
- Prov. normen
- Eigen financiering
- Kosten/batenanalyse
- Integraal met watersysteem

- 1400 km regionale keringen
- 400 km van 1050 km in 2009 afgekeurd op hoofdlijnen
- 270 km is definitief afgekeurd in 2012, verbeteren voor 2021
- 100-110 km verbeterd t/m 2015

Programma Wateropgave

Het klimaatbestendig maken van het Noord-Hollandse watersysteem

121 polders klimaatbestendig maken door:

- 205 Slimme stuwen te bouwen
- 861 ha waterberging aan te leggen
- Bemalingscapaciteit met 505 m³/min te vergroten

Boezemkades verbeteren:

- 430 km boezemkades op orde brengen waarvan 65 km voor 2015

Waterberging "Twisk"

- De waterberging Twisk ligt langs de Westfrieze omringdijk en is 40 ha. Groot
- 20 ha van het gebied is ook natuurgebied
- Er zijn dus twee functies gecombineerd
- Het gebied wordt beheerd door Landschap Noord-Holland

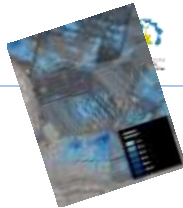

Waterberging Wognum
Gemaal Mantel
Kadverbetering Jisperdijk
Kadverbetering Akersloot

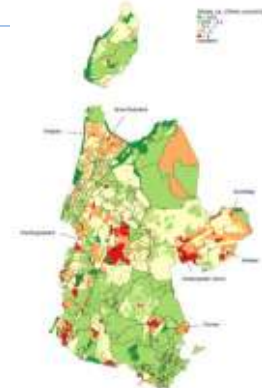

Brede methodiek Wateroverlast

- Gebiedsdekkend beeld wateroverlast
  - Hoge resolutie wateroverlastkaart
- Knelpunten analyse
  - Denken vanuit objecten
  - Bepalen van kwetsbaarheden
- Groepering en ordening knelpunten
  - Ordening aanbrengen op basis van
    - Schade
    - Kosten van maatregelen
    - Cascade effecten
- Formuleren klimaatambitie samen met gemeente
  - Gebiedsvisie
  - Omgevingsvisie
  - Uitvoeringsprogramma

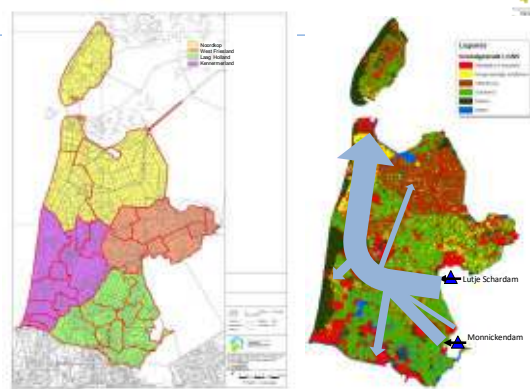
Quick scan kwetsbare gebieden

Eerlijke zoetwaterverdeling

Onderzoek en verkenning per regio

Texel als proeftuin

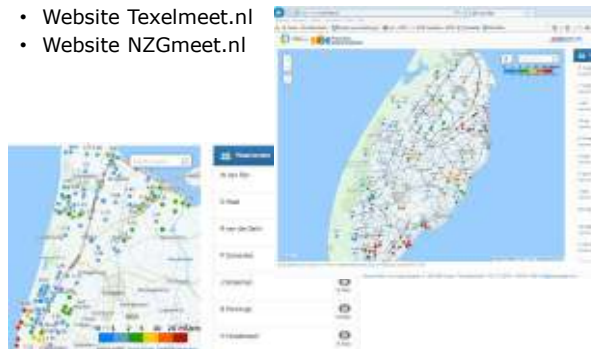
- Website TexelWater.nl

Samen het zoutgehalte meten

- Website Texelmeet.nl
- Website NZGmeet.nl

Klimaatatlas

<https://hknk.klimaatatlas.net>

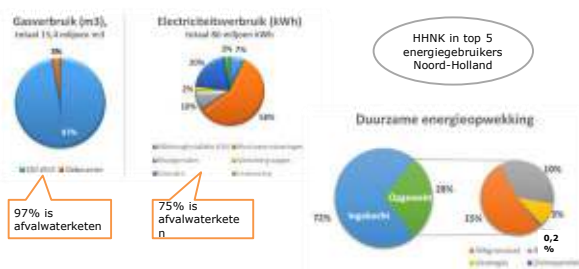
Bijdrage aan duurzaamheid en circulariteit

Klimaat- en energieprogramma
2017 - 2022

Onze energiehuishouding

Strategie

- Vol inzetten op innovaties in de waterketen om energiegebruik te verminderen (*resultaat op langer termijn*)
- Groene stroominkoop (*korte termijn*)
- Voor halen doelen 2020/2025: ook zelf investeren in duurzame energieopwekking
- Daarnaast verdere inzet op circulaire economie, grondstoffen en milieu

Programma: rode draad

- Bestuur kreeg keuze in ambitie
  - Drie niveaus A, B of C, gekozen voor C
- Zon en/of wind nodig voor doelen 2020
  - Daarnaast inzet op verduurzaming eigen assets
- Energiemanagement is noodzakelijk
  - Trias energetica: a) besparing, b) duurzame opwekking, c) efficiënt gel
  - Inzicht in verbruik en emissies
- Samenwerking en participatie

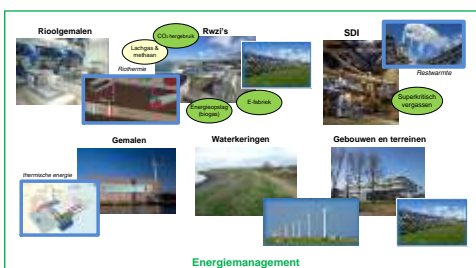
Programma: ambitieniveaus

Ambitie-niveau	Klimaatkkoord Unie-Rijk/SER		Green Deal (100% CO ₂ - en energie-neutraal 2025)	Gemiddelde netto exploitatie/ jaar 2017-2022
	CO ₂ -60% 2050	Duurzame energie 40% 2020		
A	✓	✓	60%	0,5 mln (incl. 35 miljoen investering)
B	✓	✓	Streven naar 100%	0,6 mln (incl. 41 miljoen investering)
C	✓	✓	100%	0,7 mln (incl. 59 miljoen investering)

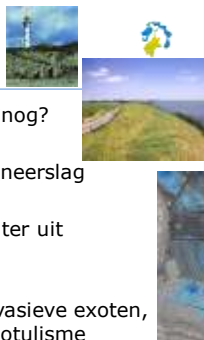
Gekozen!

Programma: maatregelen

De uitdagingen voor de komende eeuw

Uitdagingen komende eeuw

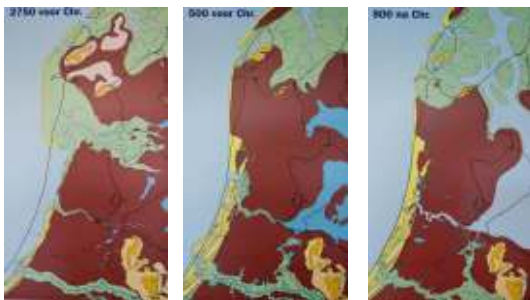

- Bescherming met dijken; hoelang nog?
- Creatief en innovatief met heftige neerslag
- Krijgen we ooit tekort aan zoet water uit IJsselmeer en Markermeer?
- Waterkwaliteit onder druk door invasieve exoten, vaker voorkomende blauwalg en botulisme
- Wordt het waterbeheer steeds kostbaarder of gaan we meer risico's accepteren?

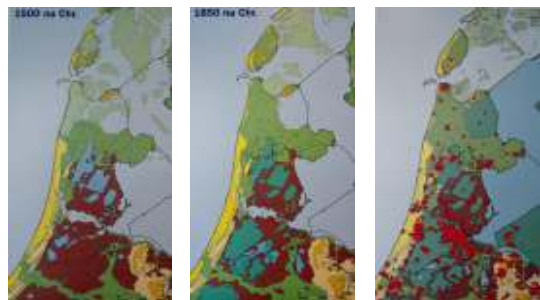
Heeft u nog vragen?

Wordingsgeschiedenis van Noord-Holland (1)

Van een veenpakket naar het ontstaan van een duinenrij en de vorming van land waarbij de zee een grotere rol krijgt.

Wordingsgeschiedenis van Noord-Holland (2)

Van een veenpakket naar het ontstaan van een duinenrij en de vorming van land waarbij de zee een grotere rol krijgt.

De winning van land *(Uit: Zee van land)*

Enkele droogmakerijen:

Rood 7.	Zijpe (droog in 1597)
Rood 21.	Wieringerwaard (droog in 1610)
Groen 2.	Beemster (droog in 1612)
Groen 4.	Purmer (droog in 1622)
Groen 12.	Wormer (droog in 1626)
Groen 22.	Schermer (droog in 1635)
Bruin 8.	Anna Paulowna (droog in 1846)
Bruin 49.	Wieringermeer (droog in 1930)